

Krzysztof Jakubiak

"Historyczne źródła wybranych ofert edukacyjnych w Polsce współczesnej : materiały z konferencji naukowej",
red. Danuta Drynda, Dorota Ekiert-Grabowska, Władysława Łuszczuk, Katowice 1996 : [recenzja]

Chowanna 2, 78-83

1997

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

„Chowanna”	Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego	Katowice 1997	R. XL (LI)	T. 2 (9)	s. 78--83
------------	--	---------------	---------------	-------------	-----------

***Historyczne źródła wybranych ofert
edukacyjnych w Polsce współczesnej.
Materiały z konferencji naukowej.
Red. Danuta Drynda,
Dorota Ekiert-Grabowska,
Władysława Łuszczuk.
Katowice, Wydawnictwo Uniwersytetu
Śląskiego 1996, ss. 154.***

Często spotykamy się z wieloma hasłami i postulatami wychowawczymi, a nawet koncepcjami pedagogicznymi, których oryginalność oraz „świeżość” może okazać się problematyczna. Dlatego też zafascynowani refleksją wynikającą z podejmowanych współcześnie eksperymentów pedagogicznych lub koncepcji teoretycznych, powinniśmy mieć świadomość, czy myśl innych nie biegła przed laty po podobnych torach. Wprowadzając bowiem innowacje w zakresie np. techniki wychowawczej, powinniśmy znać przebieg i efekty pracy w tym zakresie swoich poprzedników. W ogóle pamięć o dorobku i oryginalnych koncepcjach polskiej pedagogiki pozwala na wzbogacanie kompetencji i praktyki współczesnych pedagogów i eksperymentatorów doświadczeniem poprzedników oraz sprzyja rozwadze i skuteczności działań wychowawczych.

Takie właśnie przesłanki i przekonanie towarzyszyły organizatorom ogólnopolskiej konferencji naukowej nt. *Teoretyczne i praktyczne oferty edukacyjne we współczesnej pedagogice i ich źródła historyczne*, która odbyła się

w dniach 26—27 września 1994 roku na Uniwersytecie Śląskim w Katowicach. Jej celem było dokonanie przeglądu współczesnych, teoretycznych i praktycznych koncepcji edukacyjnych oraz wskazanie ich historycznych źródeł.

Materialnym efektem tej interesującej konferencji stał się prezentowany tu tom, obejmujący 15 spośród 27 wygłoszonych wówczas referatów, komunikatów i doniesień z badań. Materiały konferencyjne zebrane w recenzowanym tomie zostały zgrupowane w dwóch blokach tematycznych. Pierwszy został zatytułowany: *Historyczne inspiracje polskiej edukacji*, drugi zaś — *Oferty edukacyjne we współczesnej polskiej pedagogice*. Taki układ redakcyjny tomu jest celowy, logiczny oraz dobrze odzwierciedla zarówno problematykę konferencji, jak i zawartość merytoryczną zamieszczonych w obu częściach publikacji. W pierwszej z nich znalazły się, w każdym przypadku dobrze udokumentowane źródłowo, artykuły wykazujące historyczne źródła współczesnych ofert edukacyjnych, w drugiej natomiast prace wskazujące na inspirujący charakter badań historycznych dla teraźniejszości. Dzięki przyjętej przez Zespół Redakcyjny strukturze zamieszczone publikacje, mimo ich tematycznej różnorodności, wzajemnie się uzupełniają. Zarówno artykuły *stricte* historyczne, jak i większość prezentowanych w drugiej części rozważań o charakterze pedagogicznym — z powodzeniem i kompetentnie ukazują genezę omawianych koncepcji, ich historyczny rozwój, a także elementy funkcjonalne i niefunkcjonalne oraz filozoficzno-dziejowy kontekst.

Tom otwierają, oparte na źródłach starożytnych, dwa teksty bydgoskich historyków wychowania. Pierwszy, autorstwa Juliusza Jundziłła, dotyczy aktualności rzymskich zapatrywań na wychowanie w rodzinie. Autor tej rozprawy jest doświadczoneym, mającym uznany dorobek, badaczem różnych aspektów funkcjonowania rodziny rzymskiej, głównie w okresie cesarstwa (I—IV wiek). W tym artykule i wielu innych jego publikacjach konsekwentnie przewija się wątek powiązań sukcesów wychowawczych w rodzinie rzymskiej z ogólnie korzystnym skonstruowaniem relacji w obrębie społeczeństwa rzymskiego. Znaczne podobieństwa ogólnej filozofii ówczesnych stosunków społecznych z aktualną sytuacją w państwach najwyżej rozwiniętych nasunęły Autorowi myśl o aktualności także ogólnej filozofii wychowania rodzinnego w Rzymie (zwłaszcza okresu I—III wieku), czyli zasady *do, ut des*, realnej wartości członków rodziny, ocenianych według twórczego wkładu we wspólne dobro, proporcjonalnego udziału wszystkich członków rodziny (w tym dzieci, kobiet, przyjaciół, a nawet niewolników) w dziele edukacji i przedsięwzięć rodzinnych. Oryginalne i interesujące są rozważania J. Jundziłła dotyczące trwałych wartości wychowania rodzinnego w starożytnym Rzymie oraz odniesienia do współczesności.

Artykuł Ilony Błaszczyk stanowi z kolei udaną próbę usystematyzowania poglądów pedagogicznych Lucjusza Anneusza Seneki (4 rok p.n.e. — 65 rok

n.e.). Mimo iż rzymski filozof-stoik nie wypracował w pełni samodzielnego systemu, czerpiąc z mądrości przedstawicieli różnych szkół filozoficznych, i nie poświęcił żadnego ze swoich dzieł w całości rozważaniom *stricte* pedagogicznym, to jednak, jak to umiejętnie i rzetelnie źródłowo przedstawiła Autorka, zawarł w nich tyle wartościowych myśli dotyczących wychowania, nauczania i opieki nad dzieckiem, że wyłania się z nich obraz jego zapartywań pedagogicznych. Szczególnie interesująca jest tu analiza poglądów Seneki, które przyczyniły się do sformułowania niektórych pojęć dzisiejszej dydaktyki.

Kolejne dwa teksty poświęcone są analizie koncepcji wybitnych polskich filozofów i pedagogów: Kazimierza Twardowskiego i Bogdana Nawroczyńskiego, których działalność oświatowa i twórczość pedagogiczna przypada na początek XX wieku. Władysława Szulakiewicz, na podstawie źródeł i opracowań, wszechstronnie i w sposób bardzo komunikatywny przedstawiła cechy myśli pedagogicznej K. Twardowskiego oraz wskazała na jej pełną zgodność z codzienną praktyczną działalnością tego uczonego i nauczyciela — twórcy filozoficznej Szkoły Lwowsko-Warszawskiej. Słusznie zatem stwierdza Autorka, iż kontynuowanie i odwoływanie się do naszych najlepszych, rodzimych tradycji pedagogicznych oraz korzystanie z dorobku takich wybitnych poprzedników, jak K. Twardowski, jest jednym z warunków powstawania nowych systemów pedagogicznych.

Andrzej Gofron rozpatruje z kolei zagadnienie kompetencji nauczyciela w twórczości pedagogicznej Bogdana Nawroczyńskiego w kontekście pedagogiki kultury — uczony ten jest przedstawicielem orientacji teoriopoznawczej. Wskazując na dwa wymiary (normatywny i czynnościowy) wypracowywanej przez B. Nawroczyńskiego koncepcji pedeutologicznej, Autor analizy dowodzi jednocześnie holistycznego ujęcia tego problemu przez naszego uczonego oraz jego konsekwencje, wyznaczające zasady działalności pedagogicznej.

Kolejne rozprawy zamieszczone w pierwszej części prezentowanego tomu również odnoszą się do dziejów teorii i praktyki edukacyjnej, szczególnie okresu Drugiej Rzeczypospolitej.

Artykuł Krzysztofa Jakubiaka jest przyczynkiem historycznym, wpisującym się w aktualnie prowadzoną socjopedagogiczną dyskusję nad uspołecznieniem edukacji i szkoły. Autor, odwołując się zarówno do dziejów polskiej myśli pedagogicznej sięgającej XVII wieku, jak i prawodawstwa oświatowego i rzeczywistych rozwiązań organizacyjnych, przedstawia rodzime tradycje w tym zakresie.

Po rozpoznaniu różnych aspektów funkcjonowania społecznych organów samorządu oświatowego na przełomie XIX i XX wieku oraz w okresie międzywojennym, czytelnik w następnej rozprawie, autorstwa Danuty Koźmian, pozna podstawy teoretyczne i próby realizacji samorządu uczniow-

skiego w Drugiej Rzeczypospolitej. Doświadczona badaczka tych właśnie zagadnień, w tej, a także wielu wcześniejszych swoich pracach, na podstawie dogłębnej znajomości źródeł, dowodzi, że we współczesnych poszukiwaniach koncepcji samorządu uczniowskiego, odpowiadającego potrzebom przełomu XX i XXI wieku, możemy w znacznym stopniu czerpać z polskich osiągnięć międzywojennych.

Danuta Drynda, w równie gruntownej pod względem źródłowym i oryginalnej tematycznie rozprawie, dowodzi z kolei, iż niektóre polskie współczesne oferty edukacyjne w zakresie oceniania uczniów mają — jak stwierdza sama Autorka — „atrybuty historyczności” i były w przeszłości, w różnych zresztą zakresach, promowane, a nawet urzeczywistniane. Praca ta odznacza się ponadto doskonałym pod względem erudycyjnym wykorzystaniem i usystematyzowaniem obszernej literatury przedmiotu oraz trafnym odniesieniem swoich ustaleń do aktualnych w okresie międzywojennym systemów i koncepcji dydaktycznych. Drobiazgowo wskazane zostały nawet historyczne źródła współczesnych, eklektycznych ofert w zakresie oceniania uczniów.

Z kolei koncepcje pedagogiczne typowe dla międzywojennego ruchu „nowego wychowania”, wprowadzone w życie i z powodzeniem wypróbowane w łódzkim szkolnictwie w latach dwudziestych i trzydziestych obecnego stulecia, przedstawia Beata Szczepańska. Omówione przez Autorkę ówczesne inicjatywy z zakresu nowatorstwa pedagogicznego: „szkoła twórcza”, „plan daltoński” i tzw. osiedla szkolne, mogą i winny stanowić twórcze inspiracje do poszukiwań dla dzisiejszych nauczycieli.

Bolesny zarówno w okresie międzywojennym, jak i obecnie problem bezrobocia kobiet i rozliczne konsekwencje tego zjawiska, analizowane w kontekście form pomocy oświatowej kobietom znajdującym się w takiej właśnie sytuacji społeczno-zawodowej w województwie śląskim (1922—1939), omawia Grażyna Kempa. Autorka w swej rozprawie wykazała, iż wartościowe wychowawczo inicjatywy, mające na celu nie tylko poprawę sytuacji ekonomicznej, ale także mobilizację kobiet do poszerzania swej wiedzy, rozwijania zainteresowań i wyzwalania aktywności zawodowej, podejmowały wówczas zarówno organy władzy i instytucje państwowe, jak i współpracujące z nimi organizacje społeczne katolickie i świeckie. Również w odniesieniu do tego artykułu interesujące pod względem poznawczym rozważania, dotyczące przeszłości, mogą być wartościową inspiracją do obecnych poszukiwań teoretycznych i praktycznych w tym zakresie.

Drugą część prezentowanego tomu, poświęconą współczesnym ofertom edukacyjnym (w rozumieniu ich wersji i możliwości), otwierają artykuły Katarzyny Olbrycht i Teresy Kukołowicz, poświęcone pedagogice personalistycznej. Obie Autorki, reprezentujące i twórczo kształtujące ten właśnie kierunek we współczesnej pedagogice, pojmują wychowanie jako spotkanie i dialog nie tylko z innymi ludźmi, ale także z samym sobą, tradycją

i światem wartości. T. Kukołowicz, przedstawiając ofertę spersonalizowania wychowania, określiła cechy i postulaty tej pedagogiki oraz na podstawie doskonałej znajomości zachodniego i polskiego piśmiennictwa ukazała jej tradycje, sięgające początków XX wieku. K. Olbrycht z kolei, wychodząc w swej analizie z jasno, precyzyjnie wyłożonej koncepcji rozwoju człowieka jako osoby, rozpatruje osobowy wymiar edukacji i kwestię jej przemian jako szansę przełamania powszechnie stwierdzonego kryzysu oświaty i wychowania.

Dwie kolejne rozprawy dotyczą ofert z zakresu szeroko pojętej teorii wychowania. Praca Romana Lepperta, zatytułowana *Od formalnej do osobistej teorii wychowania*, wpisuje się swoją zawartością w obserwowaną współcześnie zmianę kierunków badawczych pedeutologii. Można bowiem dostrzec, że do połowy lat siedemdziesiątych obecnego stulecia uwaga badaczy koncentrowała się głównie na czynnościach nauczyciela wychowawcy, od tego zaś okresu przesuwa się w stronę jego świadomości lub — szerzej — procesów myślowych, które tkwią u podłoża jego czynności. Istotę owej zmiany trafnie odzwierciedlają, odpowiadające wyróżnionym okresom, modele kształcenia pedagogicznego. O ile wcześniej celem zabiegów edukacyjnych było ukształtowanie „adaptacyjnego technika”, to obecnie pożądanym rezultatem tych zabiegów stanowi „refleksyjny praktyk”. Wyróżnionym modelom odpowiadają odmienne sposoby pojmowania „teorii wychowania”, określone przez Autora mianem „formalnej” i „osobistej”. Stawiane w ostatnich latach pytanie o sposób postrzegania przez nauczyciela wychowawcę sytuacji, w jakiej działa, oraz pojmowania obowiązków swojego zawodu zaowocowało m.in. opisaną przez R. Lepperta koncepcją osobistej teorii wychowania. Jest ona określana jako bardziej lub mniej zintegrowane ujęcie wyjaśniająco-predykatywne, regulujące nauczycielską percepcję i interpretację sytuacji edukacyjnych oraz podejmowane przez nauczyciela działania (s. 122).

Treść artykułu Herberta Kopca, frapująco zatytułowanego *Radość jako wartość wychowania*, można rozpatrywać w kontekście semiotyki kultury Michała Bachtina, którą opisał Lech Witkowski w pracy pt. *Uniwersalizm pogranicza* (Toruń 1991). Przytoczone tam charakterystyki możliwych wcieleń karnawału i logiki karnawalizacji życia społecznego: terapeutyczna, konserwatywna, emancypacyjna i egzystencjalna — unaoczniają okoliczność, którą Autor artykułu puentuje pochwałą „kultury radości”, „kultury śmiechu”. Na edukacyjną wartość tego rodzaju kultury wcześniej zwróciła uwagę Romana Miller w tekście zatytułowanym *Zespoleńie człowieka ze światem jako problem edukacji przyszłości* („Rocznik Pedagogiczny” 1984, T. 9, s. 187—199).

Całość recenzowanego tomu zamykają artykuły prezentujące oferty z dziedziny edukacji równoległej i gerontologii. Henryk Gąsior, kreśląc

współczesne kierunki rozwoju edukacji nieszkolnej w Polsce, umiejętnie odwołał się do międzywojennych dziejów teorii i praktyki w tym zakresie. Wskazuje także na specyficzne cechy tego rodzaju edukacji w Polsce Ludowej i Trzeciej Rzeczypospolitej. Autor, wychodząc z założenia, iż w dążeniu do spełnienia wymogów Wspólnoty Europejskiej cały dotychczasowy system edukacji nieszkolnej powinien ulec reorganizacji administracyjnej, strukturalnej i programowej, zaproponował nową koncepcję organizacyjną tejże edukacji. Zarysowany w tym artykule kierunek reform edukacji równoległej w Polsce godny jest szerokiej i poważnej dyskusji społecznej, wykraczającej daleko poza środowisko pedagogów.

Na sformułowane przez siebie pytanie: Jak być starym i jak korzystać z oferty gerontologii edukacyjnej?, ciekawie odpowiada w swym artykule, nawiązując m.in. do *Pampaedii* Jana Amosa Komeńskiego, Władysława Błońska. Jako jedną z możliwych ofert programowych, adresowanych do osób starszych, Autorka przedstawia niektóre formy i treści zajęć prowadzonych w Uniwersytecie Trzeciego Wieku przy Uniwersytecie Śląskim w Katowicach.

Tematyka i treść zamieszczonych w recenzowanej pracy zbiorowej artykułów upoważnia do stwierdzenia, iż mamy do czynienia z cenną publikacją, prezentującą interesujące, a niekiedy wręcz oryginalne koncepcje społeczno-pedagogiczne. Mogą one inspirować zarówno pedagogów, jak i działaczy społecznych do prób ich urzeczywistnienia. Autorzy artykułów wykazali też, że dorobek historii wychowania nie może być obojętny dla szerokiego grona pedagogów — teoretyków i praktyków — jeżeli tylko pragną oni, jak mawiał śp. Profesor Stanisław Michalski, prowadzić w swej pracy rzeczowy „dialog” z przeszłością. Ze względu na szeroko prezentowane tu oczywiste walory poznawcze recenzowanej pracy, jak również dobrze dobrane przykłady, inspirującej wartości, badań historyczno-pedagogicznych, warto by z książką tą zapoznali się zarówno historycy i teoretycy wychowania, jak i ci wszyscy, którzy realizują działalność dydaktyczno-wychowawczą w różnorodnych instytucjach społeczno-wychowawczych oraz poszukują nowych rozwiązań organizacyjnych i programowych. Z kolei walory dydaktyczne tej książki uprawniają do polecenia jej studiującym nauki o wychowaniu i kandydatom do zawodu nauczycielskiego.

Krzysztof Jakubiak